

Robert Skenderović

POVJESNIČAR SLAVKO GAVRILOVIĆ

(Srijemske Laze kod Vinkovaca, 1. II. 1924.
- Novi Sad, 15. IX. 2008.)

Dana 15. rujna 2008. umro je Slavko Gavrilović, srpski povjesničar i redovni član Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). Njegova bogata bibliografija koja uključuje više od 20 knjiga i više od 400 znanstvenih radova velikim se dijelom odnosi i na hrvatske krajeve, posebice na prostore Slavonije, Srijema i Baranje. Zbog toga je Slavko Gavrilović zaslužio da se njegov znanstveni opus kritički prikaže u našem časopisu.

Akademik Slavko Gavrilović bio je istaknuti srpski povjesničar čije je poznavanje povijesnih zbivanja u 18. i 19. stoljeća bilo cijenjeno i izvan granica Srbije. Osnovnu školu je završio u Srijemskim Lazama, a gimnazijsko je školovanje proveo u Vinkovcima, Sremskim Karlovcima i Novom Sadu. Zbog rata je 1942. prekinuo školovanje, priključio se partizanima i u aktivnoj vojnoj službi ostao sve do 1946. godine. Godine 1946. maturirao je u Novom Sadu, a iste je godine upisao i studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Beogradu na kome je i diplomirao 1951. godine. Nakon završetka studija Gavrilović je kraće vrijeme radio kao učitelj u Prizrenu. Godine 1953. odlazi u Novi Sad i počinje raditi u Vojvođanskom muzeju u kojem je ostao do 1955. godine. Te je godine prešao na novosadski Filozofski fakultet na kojem je započeo sveučilišnu karijeru kao asistent, a zatim kao sveučilišni profesor napredujući redovito u profesorskim gradusima docenta, izvanrednog i redovnog profesora. Godine 1956. obranio je i svoju doktorsku disertaciju koja je nosila naslov „Agrarni pokret u Sremu i Slavoniji početkom XIX. veka“. Šezdesetih godina izuzetno se zalagao za pokretanje Instituta za izučavanje istorije Vojvodine koji je doista i osnovan 1968. godine, pa je u njemu godinama bio predsjednik znanstvenog vijeća. Godine 1988. Gavrilović je prešao na Istorijski institut SANU u Beogradu u kojem je ostao do svoga umirovljenja 1995. godine. Njegov prelazak u ovu instituciju bio je vezan uz sve veću angažiranost u radu Srpske akademije nauka i umetnosti čiji je izvanredni član postao 1978., a redovni 1985. godine. Tijekom svoga rada u okviru Istorijskog odeljenja SANU Gavrilović je sudjelovao u brojnim odborima (projektima) kao voditelj ili samo kao suradnik: u Odboru za proučavanje Prvog srpskog ustanka, Međuakademijskom odboru za istraživanje i objavljivanje arhivske građe o balkanskim trgovcima u Ugarskoj u 18. stoljeću, u Sentandrejskom odboru, Odboru za romantizam i drugima. Pored SANU, Gavrilović je bio aktivan i u djelovanju Matice srpske u kojoj je

suradivao kao član Odeljenja društvenih nauka i član njenog Upravnog odbora. U razdoblju od 1966. do 1969. godine bio je urednik Zbornika za društvene nauke Matice srpske, a zatim i Zbornika Matice srpske za istoriju od 1970. do 1979. godine.

U svome znanstveno-istraživačkom radu Gavrilović se najviše usredotočio na istraživanje Slavonije, Srijema, Baranje i Bačke u 18. i 19. stoljeću. Razdoblje 18. stoljeća više ga je zanimalo iz aspekta gospodarske povijesti, a posebnu je pažnju davao razvoju srpske trgovačke elite na tome području. Devetnaesto je stoljeće vrijeme nacionalno-integracijskih procesa među Srbima, Mađarima i Hrvatima, pa je zato u istraživanju toga stoljeća više pažnje posvećivao nacionalnim i političkim pitanjima. U razdoblju od 1960-ih do 1990-ih Slavko Gavrilović je na temelju vlastitih istraživanja objavio niz monografija, među kojima su za hrvatsku povijest posebno važne: „Ruma – trgovište u Sremu 1718.-1848./49.“ (Novi Sad, 1969.); „Episkop Josif Putnik o prilikama u Hrvatskoj, Slavoniji i Bosni 1809. godine“ (Novi Sad, 1971.); „Srbi u Hrvatskoj i pitanje mađarizacije u prvoj polovini XIX. veka“ (Beograd, 1976.); „Srem od kraja XVII. do sredine XVIII. veka“ (Novi Sad, 1979.); „Mitrovica – trgovište u Sremu XVIII. i XIX. veka: 1716.-1848.“ (Beograd, 1984.); „Hajdučija u Sremu u XVIII. i početkom XIX. veka“ (Beograd, 1986.); „Jevreji u Sremu u XVIII. i prvoj polovini XIX. veka“ (Beograd, 1989.); „Srbi u Habsburškoj Monarhiji 1792.-1849.“ (Novi Sad, 1994.); „Iz istorije Srba u Hrvatskoj, Slavoniji i Ugarskoj: XV-XIX vek“ (Beograd, 1993.); „Katolička crkva i Srbi u Habsburškoj Monarhiji“ (u: „Evropa i Srbi“, Beograd - Novi Sad, 1996.)

Pored toga Gavrilović je objavio i brojne znanstvene radove koji se bave navedenim prostorom. Među njima treba izdvojiti naslove: „Obnova slavonskih županija i njihovo razgraničavanje sa Vojnom granicom 1745.-1749.“ (Zbornik za društvene nauke Matice srpske 25/1960.); „Urbarijalno pitanje u Sremskoj županiji sredinom XVIII. stoleća“ (Zbornik za društvene nauke Matice srpske, 27/1960.); „Razgraničenje između Vojne granice i civilne teritorije u Sremu i Slavoniji sredinom XVIII. veka“, (Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci 6/1967.); „Svedočanstva o ulozi pravoslavnog sveštenstva u narodnim bunama u Slavoniji sredinom XVIII. veka“ (Istorijski časopis, 34/1987.); „Podaci o Turcima u Velikoj Kanjiži i Iloku iz vremena velikog bečkog rata“, (Zbornik Matice srpske za istoriju, 39/1989.) „Vesti iz osiječkog letopisa o Srbiji 1762.-1844.“, (Istorijski časopis, 36/1989.), „O borbi Srba u Habsburškoj Monarhiji za političko-teritorijalnu autonomiju 1690.-1850.“, (Zbornik Matice srpske za istoriju, 43/1991.); „Srpski nacionalni program patrijarha Arsenija Jovanovića Šakabente iz 1736./37. godine“ (Zbornik Matice srpske za istoriju, br. 44/1991.), „Srbi u Hrvatskoj i Slavoniji u narodnom pokretu 1848.-1849.“ (Zbornik o Srbima u Hrvatskoj, 1/1989.); „Migracije iz Gornje krajine u Slavoniju i Srem od početka XVIII. do sredine XIX. veka“, („Zborniku o Srbima u Hrvatskoj“, 2/1991.); „Srbi u Ugarskoj, Slavoniji i Hrvatskoj u borbama protiv Turaka od XV. do XVIII.

veka“ (u: „Srbi u evropskoj civilizaciji“, Beograd-Novi Sad, 1993.); „Iirska dvorska kancelarija u Beču 1791.-1792.“ (Zbornik Matice srpske za istoriju, 49/1994.); „Srbi u zapadnoj Slavoniji od kraja XVII. do sredine XVIII. veka“ (Nastava istorije 2/1995.), „Naseljavanje Srba u severnu Hrvatsku, Slavoniju i zapadni Srem“ (XV.-XIX. vek), (Zbornik Matice srpske za istoriju, 52/1995.)

Gavrilović je bio i znanstvenik koji se jako zalagao za izdavanje povijesne građe. Brojne povijesne dokumente o prostoru Slavonije, Srijema, Baranje i Bačke izdao je u nizu edicija. Među takvim izdanjima ističu se: „Građa za privrednu i društvenu istoriju Srema početkom XIX stoleća“, (Sremski Karlovci, 1958.), „Građa o balkanskim trgovcima u Ugarskoj XVIII. veka“, knj. I (Beograd, 1985.), „Građa za privrednu i društvenu istoriju Bačke u XVIII. veku“ (Beograd, 1986.), „Građa za istoriju Vojne krajine u XVIII. veku – Banska krajina 1690.-1783.“, knj. I (Beograd, 1989.), „Popis Podunavske vojne granice 1722.-1723. godine“, (u: „Istraživanja“, 12/1989.), „Izvori o Srbima u Ugarskoj s kraja XVII. i početkom XVIII. veka“, knj. I-II, (Beograd, 1987.-1990.), „Građa za istoriju Vojne krajine u XVIII. veku – Banska krajina XVII.-XVIII. vek“, knj. 2 (Beograd, 1997.)

Objavljivanje navedenih izvora znatno je pomoglo poznavanju povijesti prostora Slavonije, Srijema, Baranje i Bačke u 18. i 19. stoljeću. Međutim, navedeni naslovi pokazuju da je Gavrilovićev interes bio usmjeren prije svega na srpsko stanovništvo. Osim toga, u nekim je interpretacijama izvora u srpski nacionalni korpus uvrštavao i nesrpsko katoličko stanovništvo nazivajući ih „Srbima katolicima“, premda je dobro znao da za to nema povijesnih dokaza. Gavrilovićevo okretanje prema nacionalističkim idejama u 80-im godinama 20. stoljeća znatno je ugrozilo znanstvenu vrijednost njegovih radova: bliska suradnja s akademikom Vasilijem Krešićem bila je vidljiva i u njegovoj bezrezervnoj podršci Memoranduma SANU, a kao stručnjak za hrvatsko-srpske povijesne odnose nastupio je 1998. u korist obrane u sudskom procesu protiv Slavka Dokmanovića na Međunarodnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Najizrazitiji primjer politizacije povijesne znanosti pokazao je svojim sudjelovanjem na skupu „O Bunjevcima“ održanome u Subotici 7. i 8. prosinca 2006. Gavrilović je na tome skupu nastupio s izlaganjem pod naslovom „Srpsko-bunjevačka simbioza u Somboru od kraja XVII. do sredine XVIII. veka“ u kojem je ustrajao na negiranju hrvatskog podrijetla bačkih Bunjevaca, a iste je stavove objavio i u zborniku istog skupa objavljenom 2007. u Novom Sadu. Premda je takvo miješanje politike i znanosti znatno ugrozilo Gavrilovićevo znanstvenost, ipak treba priznati da je Gavrilović bio velik poznavatelj arhivskih fondova u Novom Sadu, Zagrebu, Beču, Budimpešti i drugim gradovima i da je bio plodan povjesničar, o čemu svjedoči i njegova velika bibliografija. Stoga je sigurno da će historiografski radovi Slavka Gavrilovića i u sljedećim desetljećima biti nezaobilazna literatura za svako povijesno istraživanje Slavonije, Srijema i Baranje vezano uz razdoblje 18. i 19. stoljeća.